

Karl XII dödades av sin egen knapp?

Nu kan DNA-test ge svaret

Kulknappen sägs vara Karl XII:s dödsbulla. Den finns utställd på Länsmuseum i Varberg.

FOTO: ARNE PERSSON/MUSEET I VARBERG

II Den vågade hypotesen att Karl XII dödades med en kula gjuten av en knapp från den egna uniformen kan nu, nästan 300 år senare, komma att bekräftas med modern DNA-teknik. Men åter till 1700-talet:

Den 30 november 1718 hittade soldaten Mårten Nilsson Nordstierna i löpgraven intill den skjutne kung Karl XII en knapp bestående av två sammanlödda halvklot i mässing, invändigt fyllda med bly. Soldaten tog knappen med sig hem till Öxnevalle i Marks härad, där han gärna visade upp den och till och med antydde att det kunde vara en »mordkula«. Prosten irriterades av pratet och tvang honom kasta bort knappen på en närliggande gårds marker.

År 1924 hämtade smedmästaren Andersson i Horred grus till sin trädgårdsgång från just detta område. Han upptäckte då en knapp som han genast satte i samband med berättelsen om »kulknappen«. Några år senare uppsökte han intendenten Albert Sandklef på Varbergs museum och gav honom fyndet. Så startade »knappstöperiet«, dvs åratals spekulationer om knappens roll i dramat omkring kungens död.

År 1938 satte Karolinska förbundets nioåriga kommission punkt för sina undersökningar av händelserna vid Fredriksstens fästning med »avfärdandet av den för alla svenskar förödmjukande misstanken om lönnmord på Karl XII«. Två år efteråt utkom samlingsverket »Karl XII:s död«, där Albert Sandklef, Carl Fredrik Palmstierna, Nils Strömbom och Sam Clason med utgångspunkt i den funna knappen diskuterade närskott eller fjärrskott, mord el-

ler hjälte-död, skott från vänster eller från höger. Fästningen låg cirka 200 meter från kungens utsiktsposition, med åtföljande svårighet för precisionsskott.

Författarna fick naturligtvis mothugg från auktoritativt håll, med akademiledamoten och historieprofessorn Nils Ahnlund i spetsen. De förklarade att teorierna var fria fantasier, som ej hade med svensk rikshistoria att göra.

Sandklef och hans medarbetare kunde fastslå att knappen hade hållit sig väl sedan 1718. Dess diameter var 19,6 mm, vilket stämde väl med kulhålets storlek i kungens hatt och tinningben. Knappen var intryckt på den ena sidan, något som kunde ha tillfogats vid skott med eldhandvapen? Den var av ovanlig typ, turkisk eller polsk, blyet troligtvis tyskt.

Omfattande undersökningar och diskussioner fastslog att den dödande kulan inte kunde vara av enbart bly, något blysplitter hade inte konstaterats i kraniet vid en tidigare röntgenundersökning. Rena blykulor förvandlas till splitter, som i århundraden finns kvar i ben. En röntgenbild av Karl XII:s skottskadade fot visade också kvarstående blysplitter sedan 1709.

Någon järnkula med mindre diameter än 23 mm fanns sannolikt inte på Karl XII:s tid. Små druvhagel uteslöts även, eftersom de normalt har kortare räckvidd. Kvar blev, enligt historikern Rolf Uppström som skrivit en uttömmande bok i ämnet [1], endast kulknappslegenden.

En sägen som ofta citerats är den om kungens hårdhet mot skott. På kvällarna fick kalfaktorn Hultman tömma kungens

stövlar, som var fyllda med tillplattade kulor som ramlat ner från kroppen! Endast en specialprojektil ansågs kunna skada eller döda kungen. En sådan kunde vara av silver, av kyrkklocksmalm eller ett föremål från kungen själv. Så stals kanske en knapp och användes som projektil?

Den senaste likbesiktningen av Karl XII utfördes 1917 av bl a Algot Key-Åberg (rätts- och statsmedicin), Jules Åkerman (kirurgi) och Gösta Forssell (röntgen). De slog fast att ett vänsterskott med stor levande kraft hade träffat kungens tinning och orsakat ett ingångshål om ca 18–20 mm. Kulan hade passerat ut genom höger tinningben utan att själv splittras, men den hade stor sprängverkan på kraniet. En mässinghylsa kan förklara frånvaron av blysplitter i skallen.

Också närvarande vid besiktningen var Key-Åbergs son, medicinaren Hans Key-Åberg. Som minne tillskansade han sig, eller fadern, en hårtuss från kungens hjässa. Den har förvarats i en silverdosa och finns nu hos dottersonen Bo Håkansson i Göteborg.

Sandklefs vågade hypotes är nu åter aktuell, sedan ett DNA-test av kulknappen initierats. Här kommer också Bo Håkanssons presumtiva kungahårstrån in i bilden. De skall nu undersökas och kan kanske bidra till lösningen av gåtan om hjältekonungens död.

Tomas Gejrot

docent i medicinens historia, Åhus

Referens

1. Uppström R. Mysteriet Karl XII:s död. Göteborg; Graphic Systems; 199